УДК 811.111’373.43

ДО ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТЕРМІНА “SUSTAINABLE DEVELOPMENT” ТА ЙОГО ПОХІДНИХ

Балюта Е.Г., ст. викладач

Гуманітарний університет “ЗІДМУ”

Балюта Е.Г. “До проблеми екологічного терміну “sustainable development” та його похідних” / Гуманітарний університет “ЗІДМУ”, Україна

Автор статті розглядає процеси слово і фразотворення екологічних неологізмів, які зумовлені появою нового семантичного варіанта англійського прикметника “sustainable”. Автор також вивчає проблему адекватного тлумачення і перекладу екологічного терміна “sustainable development”, який є одним із ключових у сфері екології.

Ключові слова: екологічний нелогізм, інновація, стійкий розвиток, стійке суспільство.

Балюта Э.Г. “К проблеме экологического термина “sustainable development” и его производных” / Гуманитарный университет ”ЗИГМУ”, Украина

Автор статьи рассматривает слово и фразообразование экологических неологизмов, которые появились благодаря новому семантическому варианту английского прилагательного “sustainable”. Автор также рассматривает проблему адекватного перевода и толкования экотермина “sustainable development”, который служит одним из ключевых в сфере экологии.

Ключевые слова: экологический неологизм, инновация, устойчивое развитие, устойчивое общество.

Emma G. Balyuta “To the Problem of the Ecology Term “Sustainable Development” and its Derivatives ” / University of the Humanities ZISMG, Ukraine

The author studies the new semantic variant of adjective ‘sustainable’ and thus the process of building new words and phrases on its basis. The article also deals with the problem of understanding and translation of ecology term ‘sustainable development’ and its derivatives into Ukrainian and Russian.

Key words: ecology neologism, innovation, sustainable development, sustainable society.

За звичаєм нові слова, якщо вони мають відношення до актуальної проблеми, швидко з’являються в періодичних виданнях під час обговорення таких проблем і закріплюються в загальновживаній лексиці. Тому екологічні неологізми є поширеними в пресі англомовних країн.

На жаль, на відміну від високорозвинутих індустріальних країн, екологічні проблеми в Україні і Росії не вважаються пресою проблемами номер один. Тому нові екологічні терміни можуть якийсь час залишатися невідомими і незвичними для широкої аудиторії, хоч політики обох країн визнають, що порушення екологічної рівноваги завдає величезної шкоди генофонду всього живого, зокрема людини, і вирішення екологічних питань надзвичайно важливе для обох країн.

Звичайно, екологи України та Росії вивчають основний напрямок розвитку світового суспільства і вважають необхідними пошуки принципіально нових рішень для формування основи соціально-економічного розвитку своїх країн на принципах ідеї стійкості. Очевидно, що природоохоронні проблеми не знають національних кордонів, тому міжнародне співробітництво в цьому напрямі є життєво необхідними. Для того, щоб політики вищого рівня могли порозумітися, науковці різних країн і їх народи повинні мати уявлення про найбільш важливі екологічні поняття. Часто важливим є не тільки вірний переклад останніх, але необхідне і тлумачення поняття, яке ще не існує в рідній мові (що в великій мірі характерно більшості термінологічних інновацій). Тлумачення залучених екотермінів ми знаходимо більшою мірою в сучасних українських та російських підручниках з різних екологічних аспектів. Тому саме до них ми звертаємось у цій статті для порівняння розуміння нового екотерміну “стійкий розвиток” (sustainable development) в оригіналі і в інтерпретації вітчизняних науковців.

Розглянемо суть проблеми цього терміна. Треба зазначити, що його повне тлумачення ще не надане не тільки перекладачами та науковцями країн, що залучили цей термін, а навіть спеціалістами з екології США, країни, де виникло словосполучення “sustainable development” для позначення нової тенденції в розвитку як світового суспільства взагалі, так і суспільства кожної окремої країни. Як зазначають екологи, цей термін указує на процес, що має відбуватися у світі, і тісно пов’язаний із іншим терміном, який визначає стан такого світу –“environmental sustainability”. Але незважаючи на існування цілої низки лексичних та фразеологічних похідних, навколо дефініції обох терміноутворень досі йдуть дебати.

Так, наприклад, в англійському журналі “The Economist” читаємо: “Визначення “environmental sustainability” (“екологічна стійкість”) є складним завданням. Дослідники підкреслюють, що політики ходять роками навкруги цього терміна, але й досі не визначилися з ним, хоча це зробити легше, ніж зрозуміти саму ідею “sustainable development” (“стійкий розвиток”), про яку теж багато говорять”[1 , 89].

Як бачимо, ключовими словами нових термінів є іменник sustainability і прикметник sustainable, переклад яких ми не знаходимо в двомовних словниках. Навіть морфологічна структура цих частин мови вказує на їх новітність, тому що словники фіксують інші словотворчі елементи для утворення похідних від раніше

відомого дієслова to sustain, а саме –ment та -ed. Отже, ми можемо зробити висновок, що маємо справу з новим семантичним варіантом прикметника sustainable та його похідних. На деяких слово і фразотворчих процесах, зумовлених новим семантичним варіантом цього прикметника, зупинимося в кінці статті.

Торкаючись семантики прикметника "sustainable", який став широко вживатися з середини 80-х років XX ст., необхідно додати, що його новий варіант сформувався на основі складного слова "sustainable-earth", де останній компонент саме і підкреслював, що "стійкість" має відношення до біосфери всієї Землі взагалі, включаючи людину та наслідки її впливу на природу, а не тільки людське суспільство та змінене ним навколишнє середовище. Тлумачення цього терміна ми знаходимо в роботі G. Tyler Miller, Jr. "Living in the Environment", де він з'ясовує: "Я вживаю слово earth (земля), щоб було зрозумілим, що мова йде про всю землю, не тільки людство та людське суспільство, що повинні стати стійкими"[2 ; 21]. З часом саме прикметник sustainable набув специфічно-екологічного значення.

Екологічна специфічність прикметника sustainable полягає в тому, що його поява була викликана необхідністю не тільки вирішувати існуючі невідкладні проблеми втручання людини в природу, а також і визначенням на найвищому рівні, до якої межі людство може експлуатувати землю і яким воно бачить своє майбутнє в найближчий час. Безсумнівно, особливий інтерес цього дослідження полягає , як було вже зазначено, у порівнянні розуміння і перекладу екологічних неологізмів sustainable development, sustainable society, environmental sustainability американськими, українськими та російськими екологами.

Як було вище сказано, двомовні словники загальної лексики не містять таких термінів. Але навіть сучасний словник з екології, нещодавно виданий у Росії, із великої кількості новоутворень наводить переклад тільки одного з основних термінів, а саме "ecological sustainability" –«экологическая устойчивость (постоянство экологической целостности и запасов ресурсов)» та прикметника sustainable –«устойчивый (напр., о биоразнообразии)» [3 ; 489]. Словник майже не наводить фразеологізмів з прикметником sustainable і його суть без додаткових коментарів для неспеціалістів залишається невизначеною.

Звернемось до вже згаданої роботи G. Tyler Miller, де читаємо: "Сьогодні кількість людей настільки збільшилася і ми маємо настільки всесильні технології, що знаходимося у критичній точці культурного розвитку людства –перед новим поворотом історії. З кожним днем ми все більше переконуємось, що маємо 50-75 років попереду, щоб самим зробити наступні зміни в культурі свого існування, або небажані зміни надійдуть до нас. Ми маємо вибір змінити сьогоденну ситуацію на стійке суспільство у всьому світі. Для цієї зміни ми повинні навчитися працювати з природою і зберігати систему підтримки нашого життя шляхом регулювання росту населення і припинення необмеженого витрачання природних ресурсів. Такий підхід на місцевому, регіональному, глобальному рівні допоможе регулювати поглинання низько-якісного тепла навколишнім середовищем , допоможе вирішити проблему відходів; виснаження життєво важливих ресурсів буде припинено або відкладено набагато вперед у майбутнє"[2 ; 562].

Розглянемо роботи вітчизняних науковців. Треба зауважити, що не всі розглянуті нами підручники з різних аспектів екології містили таке поняття як "стійкий розвиток". Але автори, що приділяють увагу в своїх роботах теорії "стійкого розвитку", згадують перш за все роботу видатного російського вченого Вернадського В.І. "Декілька слів про ноосферу". Тут він у концентрованому вигляді виклав своє бачення еволюційно-історичного процесу, перспектив майбуття людства. Природні об'єкти, які вже зазнали впливу людської діяльності, він відносить до "ноосфери" тобто до "сфери розуму" і передбачає, що ноосфера буде швидко поширюватись, охоплюючи все більшу частину Землі –від глибоких її надр до найвищих шарів атмосфери.

Разом із цим автори вітчизняних підручників стоять на позиціях теорії "стійкого розвитку" і указують, що обидві держави –як Росія, так і Україна –своєю кінцевою метою бачать "перехід до моделі стійкого розвитку, щоб сформувати якісно новий стан суспільства (ноосферу)"[4 ; 33].

Мазур І.І. справедливо вважає, що "подовженість цього процесу – у сутності поняття "стійкий розвиток", реалізація ідей якого можлива в разі передбачення інтересів наступних поколінь"[5; 331].

Ще один прихильник моделі стійкого розвитку Лосєв А.В. зазначає, що досягти мети збереження та розвитку людства можливо, якщо основні процеси будуть керовані Розумом. Це –концепція переходу Російської Федерації на "ноосферний шлях розвитку." З урахуванням ноосферної концепції для Росії необхідно і можливо перейти до моделі стійкого розвитку, головна мета якого в тому, щоб "зберегти природу та її багатства не тільки для сьогодняшнього покоління, але й для наших нащадків" [6 ; 13]. У своїй роботі автор також визначає основні напрямки переходу країни до моделі стійкого розвитку. Слід зазначити, що саме цей автор найбільш повно розкриває поняття основних екологічних термінів "sustainable development" та "environmental sustainability".

Автор іншого підручника Крисаченко В.С. приділяє більше уваги практичному втіленню забезпеченя стабільного розвитку цілісних систем і наводить висновки і рекомендації Міжнародної комісії з

навколишнього середовища і розвитку (МКНСР) для світового товариства, за якими діє і Україна, визначаючи основні напрями свого подальшого буття [7; 181].

На відміну від попередніх, автор ще однієї роботи Колотило Д.М. у своєму викладенні проблем сучасного глобального становища не застосовує термінів "стійкий розвиток" або "екологічна стійкість", але саме його розуміння сучасних загальних протиріч у стосунках людства з природою збігається з точкою зору американського науковця G. Tyler Miller, Jr, що "поширена сучасна ідея заміни екологічно шкідливих технологій на "безвихідні" є хибною: економічно невиправданою, а екологічно неприродною." Колотило Д.М. вважає, що у XXI ст. необхідна "нова концепція паритетної збалансованості процесів природних екологічних систем з технологічними системами матеріально-енергетичних потоків індустріальної економіки, з визначеною ціною світових природних ресурсів і з обов'язковою технологічною конверсією токсичних відходів на природні нешкідливі речовини "[8 ; 41]. Але , як і інші українські та російські екологи, Колотило Д.М. поділяє думку Вернадського про ноосферне суспільство, темпи розвитку якого незрівнянно вищі від темпів змін біосфери.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про співвідношення оригінального та залученого значення терміна "sustainable development" та його похідних. Якщо "стійке суспільство" (sustainable society) є метою всього людства , то засобом досягнення цієї мети є всесвітній процес "стійкий розвиток" (sustainable development), і результатом досягнення цієї мети є існування людства в "стійкому навколишньому середовищі" (environmental sustainability). Загальновизначеним є факт того, що екологічні проблеми є міжнародними і вимагають міжнародного співробітництва, тому виникає потреба розробки ефективних міжнародних механізмів, які забезпечували б розумне використання ресурсів планети, їхню охорону, сприяли б збереженню екологічної рівноваги. Виходячи з вищенаведеного, ми хочемо підтримати пропозицію Зацного Ю.А. розуміти термін "стійкий розвиток" (sustainable development) як "перехід від індустріально-споживчого суспільства до "ноосферної цивілізації", до екоеволюції природи і суспільства" [9 ; 51].

Як бачимо, таке визначення насправді успішно поєднує тлумачення цього терміна як американськими, так і вітчизняними науковцями. Що стосується перекладу цього неологізму, то можна було б посперечатися з його змістом, якби така компактна форма не була б настільки зручною для використання в мові. Тому на цьому етапі ми вважаємо доцільним погодитися з перекладом-калькою з англійської мови, але гадаємо, що можлива інтерпретація цього перекладу в майбутньому, коли цей термін пройде апробацію часом в українській мові.

Повернемося до лінгвістичних аспектів проблеми утворення семантичних неологізмів. Як зазначають лінгвісти, утворення семантичних неологізмів у багатьох випадках зумовлює і певні словотворчі процеси, веде до появи нових одиниць, тобто семантичні неологізми сприяють утворенню лексичних інновацій. У результаті семантичного зсуву нове екологічне значення прикметника sustainable приводить до утворення лексичних та фразеологічних інновацій, переклад яких ми можемо надати, виходячи з попереднього дослідження: sustainability (здібність до екологічної стійкості), sustainably (без нанесення незворотніх пошкоджень навколишньому середовищу), sustainable society (стійке суспільство; таке, де немає незворотніх наслідків людського впливу), environmental sustainability (здібність навколишнього середовища до відтворення природних ресурсів), sustained yield (вищий ступінь здобутку, коли ресурси мають змогу до відтворення). Як видно з американських та європейських періодичних видань, що миттєво розповсюджують "актуальні" інновації, прикметник sustainable виявився дуже активним і став базою для слово і фразотворення.

There is considerable variation in environmental sustainability among countries at similar stages.

(The Economist Jan.27th, 2001)

"If you don't have evidence that your fish were caught in a sustainable way, I can't see this trade being allowed to continue", argues marine biologist James M.Cervino, a doctoral candidate at the University of South Carolina.

(Scientific American Sept., 2001)

Some retailers view the trade recommendations as one way to ensure that everyone carries animals that are being collected sustainably and treated humanly.

(Scientific American July, 2001)

Як було вище зазначено, прикметник sustainable з'явився у складному слові sustainable-earth, але в його подальшому вживанні ми спостерігаємо процес відокремлення останньої частини більш складної лексеми і перенесення семантики всього композита на один із компонентів. Тому утворені з ним фразеологізми слід розуміти як "екологічні": sustainable economy, sustainable energy, sustainable future, sustainable industry, sustainable fisheries, sustainable aquarium trade, etc.

На базі композита sustainable-earth сформувалося поняття “sustainable-earth world view”, яке завдяки загостреній актуальності та емоційному забарвленню придбало синоніми, що розкривають цей термін з різних точок зору –sustainable society, conserver society. Як бачимо, внаслідок необхідності переходу людства на новий етап його розвитку, а саме “стійкого розвитку”, буде утворюватися все більше багатокомпонентних термінів, що позначатимуть процеси, явища, поняття цього нового історичного етапу: sustainable economic system, sustainable agriculture, sustainable politics, sustainable government, sustainable ethics.

В останні роки, коли поширилася необхідність негайно обмежити забруднення, для їх виміру з’явилися відповідні покажчики для підприємств і країн-забруднювачів, серед яких –the Environmental Sustainability Index (ESI). Це –покажчик впливу на “стійкість навколишнього середовища”, який був розроблений у минулому році науковцями Єльського університету під керівництвом Dan Esty за підтримкою Університету Колумбії та Всесвітнього Економічного Форуму (ВЕФ) із 67 складових частин, що так чи інакше впливають на екологію.

У Великій Британії існують облікові фірми (SustainAbility, Sustainability Advisory Service), до яких у разі необхідності звертаються підприємства для розрахунків допущеного забруднення, внаслідок перебільшення якого підприємства згідно з законодавством країни сплачують штрафи.

The team led by Dan Esty of Yale University has developed the Environmental Sustainability Index (ESI), a detailed assessment of dozens of variables that influence the environmental health of economies.

(The Economist Jan.27th, 2001)

The London office of KPMG recently formed its new Sustainability Advisory Service (SAS).

Shell used the advice of environmental consultancy SustainAbility in creating its societal report.

(Time July19th, 1999)

Аналіз вищенаведеного матеріалу свідчить, що більшість еконеологізмів цього парадигматичного ряду не закріплені за сферою екології, а у зв’язку з їх актуальністю вони фактично є термінами політичними і економічними і продовжують проникати в інші сфери англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. The Economist January 27th, 2001.
2. G. Tyler Miller, Jr. Living in the Environment. An introduction to Environmental Science. California: Wadsworth Publishing Company, 1988. –603 p.
3. Англо-русский экологический словарь / Г.Н.Акжигитов, И.И.Мазур и др. –М.: Рус. яз., 2000. –608 с.
4. Джигирей В.С.Екологія та охорона навколишнього природного середовища. –К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. –203 с.
5. Курс инженерной экологии. Под ред. Мазура И.И. –М.:Высш. шк., 1999. –447 с.
6. Лосев А.В., Провадкин Г.Г. Социальная экология. –М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. –312 с.
7. Екологія і культура. Відп. ред. Крисаченко В.С., Храмова В.Л. –К.:Наук. думка, 1991. –260 с.
8. Колотило Д.М. Екологія і економіка. –К.:КНЕУ, 1999. –368 с.
9. Зацный Ю.А., Бутов В.Н. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка. –Запорожье: ЗГУ, 2000. –347 с.